

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ НЕЙТРАЛЬНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ ОПОДАТКУВАННІ

У статті подано аналіз різних теорій нейтральності в міжнародному оподаткуванні з погляду економічної ефективності; узагальнено відповідний теоретичний досвід.

The article deals with the different international taxation neutrality theories in the context of economic efficiency; the appropriate theoretic experience is generalized.

Відправною точкою економічного аналізу міжнародної податкової політики є ідея максимізації загального добробуту за умови наявності оподаткування. Застосування податків з боку держави за своєю природою викривлює рішення економічних суб'єктів, впливаючи на перерозподіл ресурсів, зокрема на бажання суб'єкта інвестувати в країні місцезнаходження чи за кордоном. Тому, для запобігання таких наслідків, податкова політика держави не повинна впливати на поведінку економічних суб'єктів. Наразі проблема впливу податкової політики на рішення агентів особливо актуальна для України, де спостерігається значний відтік капіталів у тіньовий сектор та за кордон.

Слід зазначити, що проблема нейтралізації впливу податкової політики є малодослідженою з боку вітчизняних науковців [1]. В умовах фінансової нестабільності необхідно розробити податкову політику з урахуванням принципу нейтральності, аби уникнути проблем, пов'язаних з викривленням рішень економічних суб'єктів. Для цього доцільно звернутися до теоретичних засад проблеми нейтральності у міжнародному оподаткуванні. Все зазначене обумовлює актуальність даного наукового дослідження.

Мета статті полягає у проведенні теоретичного аналізу концепцій податкової нейтральності в міжнародному оподаткуванні з метою подальшого практичного обґрунтування напрямів досягнення економічної ефективності податкової системи в цілому.

Економічна теорія міжнародної податкової нейтральності говорить, що мета міжнародної податкової політики полягає у збільшенні економічної ефективності. Базовим припущенням усіх теорій міжнародної податкової нейтральності є те, що капітал є мобільним, на відміну від праці та землі. Це передбачає, що вивчається вплив на певні рішення щодо ринку капіталів. Втручаючись у такі рішення, податкова політика покладає на суспільство витрати на соціальні потреби. Різноманітні пропозиції щодо податкової нейтральності полягають у створенні податкових систем, які не викривлюють певні рішення стосовно капіталу.

Основою класичного аналізу податкової нейтральності, пов'язаного з максимізацією глобальної сукупної економічної ефективності, є світ без податків, у якому інвестиції та інші рішення розглядаються як економічно найбільш ефективні. Теорії податкової нейтральності намагаються "вберегти" від викривлень такі інвестиції та рішення, що з'являються внаслідок оподаткування. У таких умовах викривлення, спричинене податком, може бути вимірне відносно світу, вільного від податків. Проте, запровадження нового податку замінює або доповнює сукупний податок. Тому на ринку, де вже існують викривлення (тобто, наявні інші податки), наслідки для добробуту запровадження нового податку не можуть бути вимірні відносно світу без податків.

У такому світі зміни податкової політики збільшують викривлення у випадку збільшення різниці між суспільними та приватними вигодами. Відповідно, зміни податкової політики скорочують таке викривлення у випадку, якщо ця різниця скорочується. Для визначення загальних наслідків для добробуту будь-яких змін слід брати суму всіх викривлень. Можна піти іншим шляхом. У такому випадку скоротити або збільшити добробут може, як оподаткування, так і виключення податку. На відміну від теорії, де можливим є будь-який результат, на практиці короткотермінові результати переважатимуть над віддаленими в часі. Відповідно, доречно розглядати приватні та суспільні вигоди у короткотерміновому періоді. З цієї точки зору податок є неефективним відносно будь-якого рішення, якщо приватні та суспільні вигоди не співпадають, бо інакше гіпотетична особа, що приймає рішення, може збільшити добробут, проваджуючи зміни у межах цієї різниці. У такому випадку податкова система вважається неефективною відносно цього аспекту. І навпаки, ситуація, коли добробут не може бути підвищений внаслідок переміщення ресурсів особою, що приймає рішення, вважається ефективною. Відправною точкою вивчення впливу міжнародної податкової політики на добробут є дослідження різних рішень, що можуть прийматись власниками капіталу [7, с. 8–9].

На сьогоднішній день наявні п'ять теорій міжнародної податкової нейтральності. Вплив міжнародної податкової політики на добробут вперше було проаналізовано в роботах Р. Richman (1963) та Р. Musgrave (1969), в яких уведено й описано терміни "нейтральність до експорту капіталу" (capital export neutrality – CEN), "нейтральність до імпорту капіталу" (capital import neutrality – CIN), "національна нейтральність" (national neutrality – NN) [10; 11]. У центрі цих теорій знаходилося місцезнаходження капіталу.

Радикальний крок у розвитку теорії міжнародної податкової нейтральності було зроблено М. Desai та Р. Hines (2003), які стверджували, що вплив на добробут міжнародної податкової політики мусить брати до уваги право власності та місцезнаходження. Згідно з дослідженнями зазначених авторів, міжнародна податкова політика має враховувати не лише місце збереження й інвестування капіталу, але і місце знаходження його власників. М. Desai та Р. Hines заперечували чинне припущення, що наявні капітальні інвестиції будуть однаково

продуктивними, незалежно від їх власників. Враховуючи вплив права власності, вони запропонували терміни “нейтральність капіталу власника” (capital ownership neutrality – CON) та “нейтральність національної власності” (national ownership neutrality – NON) [4].

Розглянемо докладніше згадані теорії міжнародної податкової нейтральності.

Нейтральність оподаткування до експорту капіталу (далі – CEN) можна визначити як принцип, який означає, що інвестори повинні платити однакові податки на дохід із капіталу, незалежно від того, в якій країні цей дохід отримано [2]. А. Lumer та J. Hasseldine у фундаментальному дослідженні “The international taxation system” визначають, що нейтральність оподаткування до експорту капіталу “...досягається, коли податки не впливають на вибір платника податків щодо того, чи здійснювати інвестування у своїй країні або за кордоном”. [8, p. 13].

Р. Musgrave досліджувала теоретично та емпірично лише закордонні інвестиції (outbound investment) і дійшла висновку, що впровадження політики CEN призведе до збільшення світового добробуту, а також що провадження політики вирахувань із податків на закордонний дохід, яку вона назвав “національною нейтральністю”, призведе до максимізації національного добробуту країни-експортера капіталу [5, p. 284].

Беручи за відправну точку світ без податків, нейтральність до експорту капіталу прагне створити таку податкову систему, яка би не викривлювала локаційний розподіл інвестованого капіталу. Щоби задовольняти умовам CEN, податкова система повинна бути побудована таким чином: капітал слід інвестувати в ті місця, куди він інвестувався б за відсутності податків. Тільки в такому випадку місце розміщення інвестицій буде нейтральним. За класичного аналізу податкової нейтральності, принципу CEN задовольнятимуть лише податкові системи, що ґрунтуються виключно на принципі резидентності. Розбіжності в міжнародному оподаткуванні можуть викривлювати такий розподіл, призводячи до більш високих ставок доходу після виплати податків. Викривлення при розподілі капіталу виникають тому, що інвестори намагаються максимізувати свій чистий прибуток, і, отже, інвестувати туди, де ставки доходу після виплати податків вище.

Так, вважається, що оподаткування за принципом “джерела доходу” є економічно неефективним із погляду глобальних перспектив. З іншого боку, в умовах оподаткування за принципом резидентності при використанні систем повного і необмеженого пільгового оподаткування доходів, отриманих за кордоном (foreign tax credit), платник податків стикається з такою же сукупною ставкою податку (яка дорівнює внутрішній ставці), незалежно від розміщення інвестицій. Оскільки інвестори в таких умовах не мають податкових стимулів для переміщення своїх інвестицій, Р. Musgrave робить висновок, що тільки використання foreign tax credit задовольнятиме принципу CEN. Слід зазначити, що попри критику припущень Musgrave, економісти в подальших дослідженнях в цілому приймали її логіку й висновки [6; 9].

Одним з найбільших критиків теорії нейтральності до експорту капіталу М. Graetz (2001). Зокрема, він зазначав, що Р. Musgrave припускала наявність “ідеального” світу, де існує досконала конкуренція та стабільна влада, ігнорувала той факт, що податкова політика уряду може не бути оптимальною; також вона припускала, що закордонні інвестиції повністю компенсують внутрішні втрати “долар до долару”; не брала до уваги можливість поліпшення національного добробуту шляхом співпраці з іншими націями тощо [5, с. 287–293].

Принцип нейтральності оподаткування до імпорту капіталу (далі – CIN) означає, що всі інвестиції всередині країни мусять нести однаковий податковий тягар, незалежно від того, хто є їхнім власником – вітчизняний або іноземний інвестор [3]. За визначенням А. Lumer, та J. Hasseldine, нейтральність капіталу до імпорту “...передбачає, що всі економічні суб’єкти, які працюють на ринку, оподатковуються за однаковими ставками, незалежно від місця знаходження суб’єкта” [8, с. 13].

Класичний економічний аналіз CIN розглядає податкову нейтральність стосовно конкуренції та можливості нарощування капіталу (extension possibility) у межах кожної країни-імпортера капіталу. Згідно цієї теорії, всі країни світу мусять прийняти принцип оподаткування “джерела доходу”. Логіка CIN полягає у такому. Якщо всі інвестори в певній юрисдикції сплачують лише податок “у джерела” і лише в цій юрисдикції, незалежно від їх місця перебування, тоді оподаткування не впливатиме на конкуренцію і можливість нарощування капіталу в межах кожної юрисдикції. У цьому відношенні така концепція нейтральності ближче до змісту податкової рівності між інвесторами в кожній юрисдикції. Відповідно, податки не впливають на розбіжності та співставлення конкуренції та можливостей нарощування капіталу в межах кожної юрисдикції. Однак, за умов класичного економічного аналізу CIN, можливість нарощування капіталу викривлюється, у випадку, якщо світ без податків використовується як вихідна точка, тому що єдине оподаткування скорочує чистий прибуток, а отже скорочує наявний капітал для розширення. Але для всіх економічних суб’єктів у межах певної юрисдикції, що несуть втрати від скорочення можливостей нарощування капіталу, зберігається відносна нейтральність. Звичайно, це не означає, що всі економічні суб’єкти в межах однієї юрисдикції матимуть аналогічні можливості для розширення своєї діяльності. Так само це не означає, що різні економічні суб’єкти не матимуть різні конкурентні переваги або знаходитимуться в невідносно вигідному щодо конкурентів становищі.

Але теорія CIN припускає, що такі розходження якщо й існують, то цілком незалежно від податкової системи. CIN також припускає, що можна забезпечити податкову нейтральність з допомогою заощаджень і подальшого їх ефективного розміщення. В умовах нейтральної до імпорту капіталу податкової системи усі власники заощаджень в одній юрисдикції отримують однаковий прибуток після оподаткування, незалежно від їх місця перебування. Отже, усі власники заощаджень в одній країні стикатимуться з однаковими цінами як наразі, так і майбутньому. Якщо всі країни приймають оподаткування за принципом “джерела доходу”, норми прибутку після оподаткування, а отже і міжчасові граничні норми заміщення в цілому будуть урівноважені. Теоретично це приведе до ефективного розподілу загальносвітових заощаджень.

Цей аргумент так само виглядає проблематичним при класичному аналізі, якщо вихідною точкою CIN із погляду нейтральності заощаджень є світ без податків. Уведення будь-якого податку на дохід викривлює розміщення заощаджень і споживання. Отже, при класичному аналізі нейтральності більш обґрунтованим здається застосовувати тлумачення податкової нейтральності з точки зору заощаджень як подібної до податкової нейтральності з точки зору конкуренції та можливості нарощення капіталу. Проте, CIN може розглядатись як заснована на світі без податків теорія нейтральності, що являє собою нейтральність із точки зору розміщення інвесторів, припускаючи, що розміщення інвестицій не змінюється. Тоді, податкова система буде задовольняти умовам CIN, якщо в юрисдикції, де здійснюється оподаткування, місцезнаходження інвесторів не викривлюється застосуванням податку. З цього погляду CIN є зворотним боком CEN, яка являє собою нейтральність із погляду розміщення інвестицій, припускаючи, що місцезнаходження інвестора є незмінним. Як було зазначено вище, теорія CEN залишає податок нейтральним з точки зору питання експорту капіталу з юрисдикції, у якій здійснюється оподаткування. Навпаки, завдання CIN – залишити податок нейтральним з точки зору питання імпорту капіталу, інвестованого до юрисдикції, в якій здійснюється оподаткування. Якщо всі країни приймають принцип оподаткування “джерела доходу”, умова CIN буде задовольнятися, оскільки всі інвестори в юрисдикції, у якій здійснюється оподаткування, будуть обкладатись лише одним і тим самим податком, незалежно від їх резидентності. Застосування оподаткування за принципом “джерела доходу” у світі без податків не викривлює розбіжності у прибутковості між інвесторами, тому що відсотки на капітал у юрисдикції, де здійснюється оподаткування, скорочуватимуться в такій же пропорції, як ставка податку. В економічній літературі зазначається, що для задоволення умови CIN, на відміну від CEN, усі країни світу повинні застосовувати принцип оподаткування “джерела доходу”. Тому умова CIN задовольняється лише, коли інвестиційний дохід обкладається тільки податком “у джерела”. Дослідження також стверджують, що умови CEN і CIN не задовольнятимуться одночасно, за винятком ситуації, коли ставки податків є гармонізованими на міжнародному рівні. Тільки тоді інвестори будуть обкладатись однаковим податком, не залежно від розміщення інвестицій (CEN) або місця розташування інвесторів (CIN).

М. Desai та J. Hines визначають, що податкові системи задовольняють умовам нейтральності капіталу власника (далі – CON) “...якщо вони не викривлюють співвідношення права власності на капітал, що сприяє загальній ефективності у всіх випадках, коли ефективність інвестицій залежить від їх право власника”. Режим, за якого всі країни виключають з оподаткування закордонний дохід, задовольняє умовам CON, так само як і режим, за якого всі країни застосовують пільгове оподаткування доходу, отриманого за кордоном [4, с. 2].

З метою уникнення податкових викривлень у світі без податків, економічний аналіз CON вимагає насамперед визначення форм власності, а не локаційного розподілу капіталу. Передбачається, що CON спроможна максимізувати загальну ефективність в умовах, коли ефективність (продуктивність) капіталу залежить від його власника. Згідно з теорією нейтральності капіталу власника, ефективний розподіл капіталу максимізує продуктивність. Тож, якщо продуктивність залежить від власника капіталу, то ефективна податкова система є одним з факторів, що стимулюють найбільш продуктивну власність на капітал. Аналіз CON подібний до класичного аналізу CEN. Він доходить висновку, що для досягнення нейтральності капіталу власника потрібно гармонізувати податкові системи країн таким чином: або всі країни приймають принцип оподаткування за “джерелом доходу”, або всі країни приймають оподаткування за принципом резидентності.

Єдина різниця між CIN і CON полягає в тому, що друга являє нейтральність з точки зору ідентичності інвестора (власника), тоді як перша байдужа до ідентичності інвесторів з однієї місцевості. Національна нейтральність (далі – NN) за визначенням А. Luymer та J. Hasseldine, передбачає, що “...доходи у країні постійного місцеперебування розподіляються між платником податків та податковими органами однаковим шляхом, незалежно від того, де вони отримані: у країні перебування або за кордоном” [8, с. 14]. Відносно нейтральності національної власності (далі – NON) М. Desai та J. Hines Jr. зазначають, що податкові системи задовольняють умовам NON “...якщо вони сприяють зростанню продуктивності вітчизняних економічних суб’єктів, і, таким чином, вітчизняного добробуту, виключаючи закордонний дохід з оподаткування” [4, с. 2].

Слід зазначити, що концепція нейтральності у міжнародному оподаткуванні змінюється, враховуючи різні цілі теорій податкової нейтральності. Так, метою NN і NON є максимізація національної ефективності. Вихідною точкою національної нейтральності є національна економіка без податків. Для підтримки національної нейтральності загальнодержавна система прибуткового податку (income tax system) не повинна впливати на локаційний розподіл національного бізнесу. В цьому контексті, закордонні податки розглядаються як регулярні витрати на ведення бізнесу за рубежом. Звідси класична теорія податкової нейтральності в міжнародному оподаткуванні доходить висновку, що умови національної нейтральності задовольняються, коли дохід, отриманий за кордоном вітчизняними економічними суб’єктами, також підлягає оподаткуванню, в той час як для податків, сплачених за кордоном, передбачене вирахування.

Аналіз нейтральності національної власності є дещо інакшим. Згідно з ним, для NON концепція нейтральності не є головною. Теорія NON використовує податкові переваги (tax differentials) як засіб підвищення національної ефективності. Нейтральність національної власності припускає, що іноземні інвестиції до країни замінюють будь-які інвестиції за кордон, і в такий спосіб компенсують у термінах загальнодержавного податкового доходу, втрати закордонних інвестицій. Отже, розглядаючи національне багатство як складову частину загальнодержавного податкового доходу і чистого доходу громадян, NON стимулює громадян до здійснення інвестицій за кордон, дохід після оподаткування за кордоном (after-foreign-tax return), від яких вище, ніж дохід після оподаткування від здійснення альтернативних внутрішніх інвестицій. Слід зазначити, що в класич-

ному аналізу таке зіставлення доходів після оподаткування не розглядається як нейтральне. Умова нейтральності національної власності задовольняється стягуванням податків “у джерела” (за виключенням доходів, отриманих за кордоном, з оподаткування у країні походження).

Висновки. Розв’язання проблеми нейтралізації впливу міжнародного оподаткування на рішення економічних агентів є ключовим моментом досягнення ефективності податкової системи. Наразі теорія пропонує декілька шляхів її вирішення, які, проте, не легко реалізувати на практиці. Зокрема, принципи нейтральності капіталу до експорту та нейтральності капіталу до імпорту можуть бути одночасно впроваджені лише в умовах, коли дохід від капіталу обкладається за однаковою ставкою у всіх країнах. Це вимагає ідентичності податкових систем, включаючи ідентичність податкових ставок, податкової бази та вибору між оподаткуванням за принципом “джерела доходу” і принципом резидентності. Проте той факт, що наразі суверенні держави є вільними в своїх рішеннях щодо встановлення і змінювання ставок податків, залежно від сформованої економічної ситуації, становить значні труднощі у досягненні ідентичності податкових систем. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на визначення механізмів забезпечення нейтральності податкових систем окремих країн, які беруть участь у міжнародному переміщенні капіталів та міжнародній торгівлі товарами.

Література

1. Терещенко С.І. Податок на прибуток: необхідність урахування критерію нейтральності / С.І. Терещенко // Фінанси України. – 1997. – № 4. – С. 103–107.
2. Dailystocks daytrading portal [Електронний ресурс]. – Capital export neutrality. – Режим доступу до статті: http://www.dailystocks.com/glossary_words/CAPITAL%20EXPORT%20NEUTRALITY.htm. – Загол. з екрану.
3. Dailystocks daytrading portal [Електронний ресурс]. – Capital import neutrality. – Режим доступу до статті: http://www.dailystocks.com/glossary_words/CAPITAL%20IMPORT%20NEUTRALITY.htm. – Загол. з екрану.
4. Desai M.A. Evaluating International Tax Reform / M.A. Desai, J.R. Hines, Jr. – Harvard Business School, 2003. – 24 p.
5. Graetz M.J. The David R. Tillinghast lecture Taxing International Income: Inadequate principles, outdated concepts, and unsatisfactory policies / M.J. Graetz. – New York University School of Law, 2000. – 76 p.
6. Hines J.R., Jr. The case against deferral: A Deferral reconsideration / J.R. Hines, Jr. // National Tax Journal. – 1999. – Vol. 52, № 3. – P. 385–404.
7. Knoll M.S. Reconsidering International Tax Neutrality / M.S. Knoll // University of Pennsylvania. – Research paper № 09-16. – May 2009. – 47 p. pp. 7–9.
8. Lymer A. The international taxation system / A. Lymer, J. Hasseldine. – Springer, 2002. – 336 p. P. 13.
9. Rousslang D.J. Deferral and the optimal taxation of international investment income / D.J. Rousslang // National Tax Journal. – 2000. – Vol. 53, № 3. – Part 1. – P. 589–600.
10. Shaheen F. International tax neutrality: reconsiderations / F. Shaheen // Virginia Tax Review. – 2007. – Summer. – P. 203–239.
11. Wilford W.T. United States Taxation of Foreign Investment Income: Issues and Arguments. By P.B. Musgrave: Book review / W.T. Wilford // The Journal of Finance. – 1970. – Vol. 25, № 4. – P. 993–995.

УДК 336.012.23(477)

А.О. МЕЛЬНИК
Хмельницький національний університет

СТРАТЕГІЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

У статті розглянуто основні напрямки грошово-кредитного регулювання з метою забезпечення стабільного економічного середовища. Визначено структуру грошово-кредитної стратегії та її пріоритетні завдання.

The article deals with main trends of money-credit regulation to provide the stable economic position. The article determines the structure of money-credit strategy and its priority tasks.

Вступ. У сучасних умовах розвитку світового господарства економічна роль держави залежить не від ступеня втручання в ринковий механізм, а від участі в забезпеченні внутрішніх і зовнішніх умов ефективного функціонування національної економіки.

Економічна функція сучасної держави реалізується через її економічну політику, яка є однією з найбільш важливих передумов стабільності і дозволяє ефективно функціонувати в умовах різних впливів, зберігаючи при цьому свою структуру і здатність контролювати процеси змін. Економічно ефективна політика держави відстоює національні інтереси гарантуючи економічну безпеку, налагоджує стійкі міжнародні відносини. Держава і ринок визначають русло, в якому розвиваються економічні процеси. Обсяги регулюючих функцій, що виконують держава і ринок періодично змінюються під впливом глобалізації.

Критичним аспектом для визначення основних напрямів державної політики в сфері економіки України, повинна бути її адекватність і відповідність реальному місцю і ролі України у світових економічних і політич-